

MASKA

PASSER DOMESTICUS – JUŠ KOZAK

Med zemljo in atmosfero kroži nad hišami, polji in drevesi čudna plast prebivalcev, hudomušnih in požrešnih, pepelastih vrabcev. Nikoli se ne dvignejo visoko pod nebo, ne selijo se in ne potujejo, ne utihnejo od zore do mraka, vedno čuječi in drzni se pode okoli človeških bivališč. Čeprav nihče ne ve, koliko koristijo in škodujejo človeku, jih nihče ne ljubi, in jih vsi rajši preganjajo. Vendar bi se človeku kmalu stožilo, če bi jih naenkrat več ne bilo, česar se pa ni bati, ker se dan na dan plode. Ne prištevajo jih med pevce, a uho bi njihovega neugnanega ščebetanja pogrešalo. Gnezda si delajo malomarno in površno, ker jim morda artistična spretnost niti ni potrebna. Imajo svoje nazore o življenju, o lastnini in družini.

Bilo je v mraku, ko mi je Miklavž prinesel nebogljenega vrabčka. Sosedovi otroci so staknili gnezdo na vaškem kozolcu in ga razdrli. Pobrli so mladiče, ki še puha niso imeli, in jim porezali glave, da bi jih pojedli v rižoti. V teh časih jih precej použijejo. Gnezdo je bilo bogato, otrokom so žarele oči. Enega mladiča je rešil Miklavž. Svilena, roznata kožica mu je zgubana pokrivala prsi in zadek. Na drobnem, golem vratu je otožno vrtel glavico in čivkal. Moralo ga je zebsti, ker se je neprestano krčil. Če si se mu približal z roko, je na široko odprl kljunček in se napejal, da so se mu pod kožico pokazale koščice. Kaj bi s takim vrabcem? Na milijone jih je med atmosfero in zemljo.

Poiskali smo nekje staro gnezdo, ki so ga otroci pred časom nekje sneli. Položili smo ga vanj in ga pokrili s cunjicami, da bi ga ne zeblo. Neprestano je čivkal in stegoval vrat, da bi nas opozoril na svojo lakoto. Namakal sem krušne drobtine v mleko in mu jih dajal. Vselej je požrešno odprl kljun, da so se videle le dve žolti progi in rdečkasta odprtina. Požiral je gimnastično, da se mu je vse telesce napelo. Svarili so me, da naj preneham, češ, saj bo počil. Ko se je najedel, se je poskušal izmotati iz gnezda, a ga niso držale noge, niti se ni mogel s perutnicami opreti. Obupal je nad svojim početjem, se skrčil pod cunjicami in zaspal. Vzel sem ga s seboj v podstrešno sobico, odkoder je segal pogled čez žita in travnike, preorano rdečkasto zemljo, nizke gozdove do krških hribov in do Sv. Duha na obzorju.

Zjutraj me je navsezgodaj, ko je hladen sij razsvetlil zemljo, prebudilo obupno čivkanje. Ozrl sem se s postelje in zagledal na skrinji zijati odprto žrelce. Pokorno sem se dvignil in nasitil vrabca. Šele sedaj, v jutranjem svitu, sem videl siromaka. Kožica, ki se je vsa gubila, mu je le za silo pokrivala koščice. Saj drugega ni imel, le nekaj peresc na perutih, boren mah pod trebuščkom in veke, ki so vedno zapirale oči.

Dopoldne sem moral večkrat vstati od dela, ko se mi je za hrbtom oglasilo čivkanje. Bil je podoben gumijasti cevki, ki se spredaj, ko dobi hrano, lahko stisne in se zadaj odpre. Večkrat sem ga moral predjati in mu očistiti gnezdo.

Sprva nisem nameraval nič drugega, kakor ohraniti mu življenje, sedaj ko je po naključju ušel usodi v rižoti. Pač, mikalo me je videti, kako se bo razvil. Počasi, ko sem se moral vsako jutro prebuditi in nasititi kričača, sem se ga navadil. Komaj sem se vrnil domov, se je že prebudil iz dremavice in pričel čivkati. Približal sem mu prst, in ko je pred seboj nekaj zagledal, je bil uverjen, da kroži nad njim stara, ki mu prinaša hrane. Ker nisem vedel, kako mu stara teši žejo, sem mu s prsta spuščal kapljice v žrelce, kar mu je prijalo.

Počutil se je udobno. Videti je bilo, kako mu z vsakim dnem postaja puh gostejši, dobival je peresca in se v dobrem tednu rešil golote. Ko sem ga vzel iz gnezda, se je motovilil po sobi, skakljal po tleh in odpiral kljunček, če sem se mu le približal. Na tleh, na skrinji, povsod so bili vidni sledovi njegove hitre prebave.

Neki dan me je presenetil. Skobacal se je sam iz gnezda in se spustil s skrinje. Zaneslo ga je sicer, da se je prekopicnil, drugi dan pa je šlo. Poslej ni bilo miru pred njim. Komaj sem ga položil v gnezdo, se je sprostil odeje, razširil peruti, čivkal nekaj časa nad prepadom in se predrzno spustil. Stopical je po sobi, poskušal vzleteti in padal ob zidu nazaj. Ko se je naveličal, je pričel kričati in odpirati kljunček. Tako sem se mu privadil, da bi ga težko pogrešal in nikoli nisem izgubil potrpljenja, ko sem ga pital. Opazoval sem ga na tleh. Nikoli ni pokazal volje, da bi drobtino sam pobral, čeprav me je marsikaj prepričalo, da vidi. Komaj je začutil lakoto, se je že na široko postavil, nategnil vrat in odpiral rdeče žrelce. Nalašč sem mu prst, na katerem je lepela v mleku namočena drobtina, odmaknil in vselej je hlastnil po njej.

Družina vrabcev, ki se je preganjala vsak dan po sadnem drevju pred oknom, ga je morala čuti. Odslej so pogosto obletavali okno. »Mali« jih je slišal. Največkrat je priletela lepa, pepelnata samica; obsedela je za hip na polici in klicala v sobo. Videl sem »malega«, kako je poslušal in potem ves nemiren skakljal po sobi. »Kadar ga bodo nosile peruti, se spusti za njo«, sem premišljal. Radoveden sem bil, kako se bo sam naučil letati. Res mu je prirojeno, da ga nosijo peruti, a kadar ga starka speljuje, mu gotovo marsikaj pokaže. Kako naj bi se učil letati pri meni, ki se sam na tleh opotekam?

Večkrat sem ugibal, ali ne bi odprl okna? Prirastel mi je k srcu in težko bi ga pogrešil. Vendar sem okleval nad ljubljnim bitjem. Neusmiljeno se mi je zdelo, zapreti okno in mu kratiti svobodo, če bi si je zaželel. Zapreti ga v kletko? Vravec ima ciganski instinkt in bi v kletki izgubil vso mikavnost. Potlačil sem egoizem in pustil okno odprto. Kadar se bo zgodilo, se pač bo. Zletel bo, mogoče še počakal na polici in izginil v svobodi.

Človek se naveže na žival iz egoizma, kateremu prija, da mu je živo bitje čisto vdano in voljno. Tako je običajno s človeško ljubeznijo. Resnično ljubiti človeka ali žival, more le oni, kdor zna ljubljenu bitju biti pokoren, kar pomeni, pustiti mu vso svobodo, da živi po svoji volji in notranjih ukazih, pred katerimi mora človek pogosto — čeprav z grenkim občutkom — svoje želje zatajiti. Vsakdanji egoizem v ljubezni je le poskus, da bi človek občutil svojo moč nad ljubljnim

bitjem, in se kaže v vseh človeških dejanjih. Razodeva se pogosto v dejanjih politikov, ki zahtevajo od »ljubljenega« ljudstva, da bi bilo čisto njihovo, pokorno in voljno, in mu ne privoščijo nobene svobode. Takrat so države le velike tičnice. Pravi državnik se bo učil resnične ljubezni v odnosih do živali. Redkejši je od kometov.

Z enakimi mislimi sem pričakoval, kdaj me bo vrabec zapustil. Vsak dan sem ga imel rajši in sem se moral vedno bolj premagovati, da nisem zaprl okna. Sedaj ni spal več v gnezdu, odrasel mu je. Včasih sem ga našel v copati ali kje pod omaro. Ponavadi pa me je zjutraj ob svitu prebudil neusmiljeno čivkajoč na razprtih nožicah. Kar čez noč se je operil in dobil po hrbtu rjasto rjave lise, ki jih imajo vrabci v našem okolišu. Grlo mu je bilo grahasto in prav pod kljunčkom na vratu je imel črno liso. Naši vrabci se razlikujejo od mestnih, ki so bolj umazano pepelnati in nimajo tako rjavih lis.

Vrabec je bil narejen. S strahom sem ga zjutraj opazoval. Prifrčal je na posteljo, se krečil po odeji in lovil ravnotežje s perutnicami. Priskakljal je do glave in me pričel s kljunčkom cukati za uho. Ni se prestrašil, ko sem se dvignil, stopil po pičo in mu na prstu pomolil kruha, namočenega v mleku. Zopet je jedel s pogoltnim tekom in otresal glavico, kadar mu je sluzasta drobtinica obvisela na kljunčku. Ko se je nasitil, se je pričel spreletavati po sobi. S knjižne police se je spustil v drugi kot in se večkrat po trdem zaletu učil spoznavati stene. Včasih je obvisel na robu slike, najrajši pa se je zibal na senčniku žarnice, ki je visela izpod stropa. Večkrat je počival na vrhu notranjega okna, stegoval vrat zdaj proti meni, zdaj ven na vrt, kjer so že žežnali drugi vrabci. Sleherno minuto sem bil pripravljen, da se bo s plavajočim zaletom spustil skozi okno. Ni se še drznil. Z okna se je vračal nazaj na senčnik, kjer se je skrčil in potem mežikal proti meni.

Nalašč sem zapustil sobo in se čez čas radoveden vrnil, če se je že ojunačil za polet. Neugnano čivkanje na senčniku me je pozdravilo. Ko sem sedel za pisalnikom, sem ga nenadno začutil na rami in takoj nato rahel vščip v uho. Smeje sem vstal in mu dal hrane. Hvalčnosti, ki jo zahteva človeška družba, ni poznal. Komaj se je nasitil, je že zaplaval po sobi, zdaj k sliki na steni, zdaj na knjižno polico, kjer se je najrajši, če se je mogel, podrekal na knjigo.

Dopoldne, ko je zunaj solnce oblivalo zelenje, je prvič obstal na polici okna. Tedaj sem čakal in ga opazoval. Stegnil je vrat, da je skoraj sploščil glavico, in zvedavo mežikal z očesci. Vse mu je moralo biti novo, drevesa, solnčni žarki med zelenimi listi, trave in njive, beli zvonik cerkvice pri Sv. Roku. Premišljal sem, kako mu vse miglja pred očmi, morda se mu barve vrte v kolobarju in ga omamljajo. Kakor da ne verjame svojim očem, je lahko zavrtel vrat in se ozrl v sobo. Solnčna toplina mu je dihala v prsi, da se je od ugodja razkrečil, sprostrl perutnice in ves drhtel na polici. Instinkt se je prebujal. Ni se še predramil, ker je skoraj boječe odfrfotal z okna na senčnik, na katerem je začuden ždel, zapiral in odpiral oči. Dolgo ga ni strpelo. Zagledal sem ga zopet na oknu. Z jablane je priletel starejši vrabec in obletaval okno. Mali se ga je očitno prestrašil, kakor blisk se je

umaknil in je že obsedel na senčniku. Nova spoznanja so ga najbrž popolnoma zmedla. Nekaj časa se je kakor brezumen podil po sobi in celo večkrat pozabil na stene, ob katerih se je potem krčevito lovil.

Vsak dan se je pričel enako. Še preden so moje oči občutile jutranji svit, me je že Mali cukal za uho in opozarjal, da je lačen. Čudil sem se, da še vedno sam ne pobere drobtinice. Nastavil sem mu jih po tleh, po omari in na oknu, kjer je čim rajši posedal; niti zmenil se ni zanje. Komaj pa sem srknil z jezikom, že mi je bil na rami in čakal, da sem mu dal piče.

Čudim se, zakaj nimajo ljudje radi vrabcev? Pevci res niso, po svojem temperamentu pa prekašajo druge ptice. Mogoče, ker jih je preveč, saj zato človek tudi človeka ne trpi. Morda jih odbija popolna amoralnost porogljivih in hudomušnih živžavcev, ki se prav nič ne menijo za kmečke in meščanske nazore.

Naposled se je približal dan. Vse jutro je bil nekam nemiren in je neprestano prhotal okoli okna. Solnce je veselo sijalo, lahna sapica je zibala veje na jablani. Nagon se mu je preživo oglašal, ni ga mogel več krotiti. V sobo se ni več ozrl. Dvakrat je razširil perutnice, se pripognil in nato z veselim čivkanjem poletel v zelenje. Bil sem prepričan, da je odletel. Počasi sem stopil k oknu in ga poskušal spaziti. Samotno se je zibal na vejici jablane in se ogledaval. Vetra doslej ni poznal. Začuden je vrtel glavico in gledal, odkod prihaja nevidni dih, ki ga je božal. Včasih se je rahlo dotaknil s kljunčkom zelenih listov. Okoli in okoli so se preganjali vrabci, cvrčali in iskali mrčesa. Vrabci niso izbirčni, pobirajo mrčes, ki ga drugi ptiči ne pogledajo. Mali je zavzeto opazoval neumorno vrvenje in se vselej boječe odmaknil, če se je spustil poleg njega drug vrabec na vejo. Življenje svoje družine gotovo še ni razumel. Dve tolsti vrani sta privršali in pregnali vrabce. Vrešče so se zagnali v mejo in se poskrili v španskem bezgu. Mali pa je obsedel in se še vedno ogledaval. Preizkusiti sem hotel najino znanje in sem ga poklical. Malo je napel vrat, že je priletel na okno in takoj na ramo. Kar pri oknu me je pričel kljuvati v uho in mi ni dal prej miru, dokler ga nisem nasitil. Torej se mi ni še odtujil.

Drugo jutro je bil že zopet s prvim svitom na postelji. Sedaj je vsako noč spal na senčniku; tudi ga ni motilo, če je pod prevleko gorela luč. Potuhnil sem se nalašč in se nisem hotel prebuditi. Zaman sem ga poskušal prevariti. Toliko časa me je kljuval v uho, pikal v prst, da sem smeje odprl oči in poiskal priljubljeno mu hrano. Potem je odfrčal, prej kakor drugekrati. Videl sem, da postaja drznejši in se že podi za drugimi vrabci. Z jablane v mejo, od tam do vrb ob potoku, in spet nazaj med fižol.

Še vedno nas draži, in nas še bo, vprašanje, ali se ptiči med seboj razumejo? Sam ne dvomim, da se, čeprav si njihovo govorico preveč človeški predstavljamo.

Mali se je sedaj komaj še enkrat, dvakrat vračal dopoldne nazaj. Vselej mi je obsedel na rami in zahteval hrane z dogovorjenim znamenjem. Kratek čas je potem posedel na senčniku, včasih ne dalj, da

se je očistil, in zopet odfrčal. Počasi se je seznanjal z življenjem vrabcev in njega zakoni.

Hrane ni pobiral, le opazoval je vrabce med drevjem. Spustil se je z njimi celo z vrta na farovške grunte, kjer so se pojale največje jate. Tam so našli največ prosa in druge piče. Tudi so vrabci vedeli, da se jih tam najbolj boje, in jim nikjer na njivah ne postavljajo toliko strašil. Bržkone vrabec ve ločiti beraške njive od bogatih. Na farovške njive so se spuščali v jatah, tiho, da ne bi splašili strašil. Kadar je človek stopil med njive, so se s šumom dvignili in posedli nedaleč kje v grmovju ob ulicah, kjer so čakali, da je človek izginil. Vrabec ne pozna nobene lastnine. Vse, kar je posejanega in zelenega, je dom njegove družine. Po vseh kozolcih poseda in vse mu prija. Če so jih v farovških kozolcih preveč zastrašili in jim obesili nagačene sove in cunje za strašilo pred snopi, so se maščevali in se v sivih rojih zakadili na učiteljeve njive, ali pa se podili po njegovem dvorišču. Zmeraj v številnih družčinah, kakor bi drug drugemu vse privoščili. Opoldne, kadar je solnce pripekalo, je tudi Mali sedel med njimi in opazoval postavnega, trebušastega učitelja, ki je počasi korakal po kolovozu od polja proti vasi, kjer je imel lepo hišo s konzumom in hranilnico, na kateri je sredi pročelja stal kip Marije Priprošnjice. Hudomušni vrabci so mu ga včasih vsega ponečedili. Opoldne so ga gledali, kako je domov grede s farme molil angelsko češčenje in se priporočal za božji blagoslov. Včasih so se mu zakadili na šolski vrt in se malo zmenili za otroke, ki so mu okopavali zelje in pleli grede. Le njegovega glasu, s katerim je otroke in vaščane učil morale, da se je razlegalo po vsej dolini do Sv. Roka, so se bali. Vselej, kadar so ga zaslišali, so se vrešče preselili na vrt premožnega, liberalnega trgovca. Zaradi Malega sem se seznanjal z življenjem vrabcev, ki so se veselili božjega blagoslova, razpetega nad farovškimi in učiteljevimi njivami in vrtovi, in ki je zanj od šolskih otrok do osebjenjkov delala vsa vas.

Mali me ni zapustil. Po večkrat na dan je za hip odkod priletel in me priganjal, da sem ga nasitil. Zgodilo se je, da mi je dalj časa sedel na vratu, ali celo na roki, ki je premikala pero po papirju. Zadrženo je gledal čačke na papirju in pero, ki jih je risalo. Samo enkrat mi jih je ponečedil.

Stal sem na vrtu in ga poklical, enkrat, dvakrat, in že mi je odnekod prifrčal na ramo. Primerilo se je, da ga nisem tudi vse popoldne videl. Takrat se je rad preganjal z vrabci po cesti v prahu. Opazil sem, da se ponavadi zbirajo krog starejšega, zelo objestnega vrabca, ki je bil tudi z našega vrta in se je vedno predrzno ščeperil. Valjali so se po prahu, in ko so se naveličali, so posedali in brskali po konjskih figah. Videti je bilo, kakor da jim domišljavi, posebno ščebetavi vrabec razlaga nekakšno filozofijo in jim kritično odkriva skrivnosti konjskih fig. Zbor me še vedno spominja na prizore iz političnega življenja v našem mestu. Neki dan sem gledal Malega, kako je nepremično čepel v prahu in oprezal, ko so se pri konjski figi spopadli vrabci, da se je vse prašilo. Imel sem vtis, da živi Mali še vedno nekje ob strani življenja.

Kadar je skakljal po vejah jablane pod oknom, sem mu laže sledil. Čudil se je, kako so se nekateri vrabci kljunčkali s samicami — bog vedi, ali je razložil spol? — se potem stiskali drug k drugemu, in so samci posedali na samicah. Videl sem ga, kako je tudi sam poskusil igro drugih in je nerodno poskakaval zdaj za samico zdaj za samcem. Življenjskih skrivnosti ni še doumel.

Neko noč ga ni bilo nazaj na senčnik. Zunaj je deževalo. Dolgo sem ga vabil, nikjer se ni zganila perut, nič ni začivkalo. Ko sem se zjutraj prebudil, prej kakor navadno, sem začul rahlo čivkanje. Presenečen sem odprl naoknice, ki sem jih bil zaradi deževne noči zaprl, in zapazil, kako se Mali ves premrt stiska pod napuščem. Spustil se je klavrn in potrť na okno. Tedaj sem videl, da nima repa. Dal sem mu hrane, ki jo je sicer pobiral s prsta, toda brez teka. Namršil je perje in se skrčil. Z žalostnim pogledom je strmel predse. Vse dopoldne je tako prečepel na senčniku in se ni premaknil. Ugibal sem, kaj se mu je primerilo. Je bil predomač in je človeška roka hlastnila po njem? Mačka? So ga oskubli drugi vrabci zaradi njegovih nerodnih ljubezenskih izražanj?

Nikoli ne bom uganil. Poslej je čemerno stopical po sobi in če sem ga postavil na okno, je s kalnimi očmi pogledoval v solnčni svet. Včasih ga je nekaj pretreslo, da je razširil perutnice, se ves tresel in hrepeneče čivkal. Od žalosti ali koprnjenja?

Vidno je bolehal in hiral. Ker se ni mogel več dvigniti, je skakljal po tleh, ponavadi tiho in žalostno. Neki dan, ko ni nihče pazil nanj, da je pod nogami, je nekdo nevede stopil nanj in ga stisnil. Čivknil je in izdihnil. Oči so bile bele in kalne, ležal je trd in hladen, brez repa, s sprostrtimi, posinelimi nožicami in s skrčenimi krempljčki. Kljunčka, s katerim me je tolikrat pikal, mu nisem mogel zapreti.

Ušel je rižoti, a je umrl, ker se, preveč razvajen v ljubezni, ni naučil boriti se in živeti po zakonih življenja vseh vrabcev, svobodnih komunistov, ki jim je že človeška ljubezen nevarna.

ISKANJE

JERN LEDINA

*Tako sem od samega sebe utrujen,
na nekih prsih bi se moral spočiti,
pri nekom vse, kar me teži, pozabiti,
za vselej, do konca, do smrti.*

*Vse ure bedim in se k luči prebijam,
vse dni me le tvoja lepota boli;
v daljavo poslušam, ker te ob sebi ne čutim —
in tvoje srce mi nič ne govori...*